

СЕКЦІЯ 1 ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 338.24

Шибасва Н.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та маркетингу
Харківського національного технічного університету
сільського господарства імені Петра Василенка

НОРМАТИВНИЙ АНАЛІЗ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті проаналізовано та узагальнено теорії регулювання, що сформульовані в економічній науці та політології. Визначено етапи у розвитку теорій регулювання, основні переваги та недоліки цих теорій. Систематизація та узагальнення теорій послужили основою для розробки пропозицій щодо їх використання у дослідженні процесу регулювання аграрної сфери.

Ключові слова: регуляторна політика, теорія суспільного інтересу, теорія приватного інтересу, теорія захоплення, економічна теорія регулювання.

Шибасва Н.В. НОРМАТИВНИЙ АНАЛІЗ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ

В статье проанализированы и обобщены теории регулирования, сформулированные в экономической науке и политологии. Определены этапы в развитии теорий регулирования, основные достоинства и недостатки этих теорий. Систематизация и обобщение теорий послужили основой для выработки предложений по их использованию в исследовании процесса регулирования аграрной сферы.

Ключевые слова: регуляторная политика, теория общественного интереса, теория частного интереса, теория захвата, экономическая теория регулирования.

Shybaeva N.V. REGULATORY ANALYSIS OF REGULATORY POLICY

The paper analyzes and summarizes theories of regulation, formulated in economics and political science. Stages of regulatory theory development are defined, its main advantages and disadvantage are determined. Systematization and generalization of these theories formed the basis for the development of proposals for their use in the study of the regulatory process in agriculture.

Keywords: regulatory policy, public interest theory, private interest theory, capture theory of regulation, economic theory of regulation.

Постановка проблеми. Одним із ключових питань реформування державного сектора провідних країн на протязі останніх двадцяти років було питання створення регуляторної політики. За цей час у самому змісті регулювання відбулися суттєві та швидкі зміни. Якщо спочатку йшлося про усунення регулювання, то згодом сформувався більш виважений підхід, який передбачав скасування, запровадження знову та підвищення ефективності регулювання. Висхідні положення регуляторної політики ґрунтувалися на припущенні, що зміни по суті є епізодичними, спрямованими на розбудову певної ідеальної регуляторної структури переважно шляхом не системних, а одиничних втручань. Але практичний досвід виявив неспроможність таких поглядів, і розпочалося формування цілісної концепції регуляторної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання державного регулювання економіки досліджуються у працях багатьох сучасних вчених, зокрема Л. Абалкіна, Дж. Б'юкенена, Дж. Бреннана, Л. Дмитриченко, Г. Таллока, Р. Толлісон та ін. Регуляторна політика, як складова державного регулювання економіки, є предметом дослідження фахівців у галузі права, державного управління, вчених-економістів Ю. Губені, А.Д. Глушко, І.В. Колупаєвої, К.М. Ляпіної, О.В. Літвінова, Н.М. Літвінової, С.П. Наливайченка, О.С. Поважного, В.А. Подсолонка, Ф.Ю. Поклонського, С.Ю. Цьохли, О.Х. Юлдашева та ін. Але безпосередньо дослідження теорій регуляторної політики ще не набули системного характеру.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення та систематизація теорій регулювання з подальшим

визначенням доцільності та обмежень їх застосування при розробленні, реалізації, аналізі ефективності регуляторної політики в аграрній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія регулювання – це не історія послідовної державної стратегії, це, скоріше, історія реагування на цілі, вимоги, що змінюються, в різних країнах, галузях, у тому числі під впливом політичних факторів. Збільшення масштабів, поширення сфери регуляторних втручань на протязі ХХ ст. призвели до того, що зміни в економічному середовищі виявили приховані раніше витрати, пов'язані з не завжди ефективними, постійно зростаючими регуляторними структурами.

Регуляторна політика – це дії держави, спрямовані на попередження або згладжування «провалів» державного регулювання економіки. Поява регуляторної політики – об'єктивно обумовлений процес еволюції ДРЕ. Практичні заходи зі здійснення регуляторної реформи у розвинутих країнах відбулися на початку 70-х рр. ХХ ст., тоді активізувалися теоретичні дослідження регуляторної політики [1, с. 1-2].

Сучасна економічна наука сформулювала різні теорії, що пояснюють причини і результати регулювання національної економіки в цілому та окремих галузей економіки. Зі змістовної точки зору виділяють три основні категорії регулювання:

1. Економічне регулювання, прикладами якого є контроль цін, прибутку, обсягу випуску, регулювання умов входу та виходу на ринок.

2. Соціальне регулювання, прикладами якого є обмеження виробничих процесів, видів товарів у зв'язку із необхідністю охорони навколишнього се-

редовища, охорони здоров'я, надійності, безпеки та іншими цілями, які мають економічне значення, але належать до соціальної сфери.

3. Інформаційне регулювання до кого належать вимоги надання певної інформації щодо товарів та послуг, що пропонуються [2, с. 26]. Необхідно зауважити, що така класифікація видів регулювання не єдина, в англійських економічних дослідженнях, присвячених питанням регулювання, як правило, виділяють економічне та соціальне регулювання [3].

Основне завдання теорій регулювання – обґрунтування того, чому уряд обмежує свободу дій економічних суб'єктів і до яких наслідків призводить прийняття рішень щодо регулювання. Теорії визначають кому вигідне регулювання, у яких формах воно буде або вже здійснюється, які галузі ймовірно найбільше будуть регулюватися, а також надають практичні рекомендації для прийняття рішень у цій сфері.

У розвитку теорії регулювання можна виділити три етапи. На першому етапі обґрунтування регулювання пояснювалося існуванням провалів ринку та необхідності їхнього згладжування шляхом втручання з боку держави. Теорія, сформульована А. Пігу, отримала назву «теорія суспільного інтересу» (public interest theory), (у подальшому з'явилася ще одна назва – «нормативного аналізу у якості позитивної теорії») [4]. До початку 1960-х рр. домінуючою теорією регулювання економічної діяльності була саме теорія суспільного інтересу. Відповідно до цієї теорії, регулюючі структури створюються для того, щоб зменшувати або усувати неефективність, яка викликана провалами ринку. Регулювання є виправданим, коли вільна конкуренція не забезпечує Парето-ефективність. Приклади, що використовуються у якості доказів необхідності регулювання – існування природних монополій, діяльність виробництв із значними зовнішніми ефектами. У цих випадках регулювання може призвести до підвищення суспільного добробуту.

Спочатку державні законодавчі акти повинні були запобігти виникненню провалів ринку шляхом забезпечення ефективності в розподілі ресурсів. Але таке уявлення щодо регулювання було піддано критиці, підстави для критики – це припущення, що інститути, які є ефективними з точки зору теорії, можуть ефективно замінити або виправити неефективні реальні інститути; також припущення про нульові трансакційні витрати. Згодом були розроблені більш комплексні теорії суспільного інтересу [5]. Ці теорії стверджують, що трансакційні витрати державного регулювання по встановленню справедливих цін і справедливої норми прибутку нижче, ніж витрати, пов'язані з існуванням необмеженої конкуренції. Відповідно до цих теорій соціальне регулювання у таких випадках як забруднення навколишнього середовища або нещасні випадки на виробництві було б більше ефективним, ніж приватні переговори між зацікавленими сторонами. Провали ринку супроводжуються провалом приватного права, і нормативне регулювання може бути більше ефективним рішенням, якщо витрати на втручання регуляторних органів менше, ніж переваги від збереження суспільного добробуту. Прикладами інтерналізації соціальних витрат є нормативні акти, сертифікати якості для продуктів харчування.

Ці версії теорій суспільного інтересу припускають, що дерегулювання відбувається, коли формується та розвивається більше ефективні інститути. Теорія також припускає, що політики діють в інтересах суспільства, або що політичний процес є ефек-

тивним і що інформація про витрати та вигоди регулювання є доступною [3].

Різні ринкові та соціальні процеси потребують різного ступеня втручання, і по-різному впливають із погляду статичної та динамічної ефективності, відповідно регулювання потребує різних адміністративних витрат, різним буде тягар для окремих секторів або галузей, різною буде вартість помилок, керування, звітності, ризиків виникнення корупції, розподільчих ефектів. Враховуючи це, теорія суспільного інтересу регулювання, припускає тільки порівняльний аналіз інститутів регулювання, які впливають на розподіл обмежених ресурсів.

Підводячи підсумки аналізу теорії суспільного інтересу, можна зазначити, що вона виходить з трьох припущень: наявність провалів ринку, «доброзичливість» регулятора або, як альтернатива, ефективність політичного процесу та вибір ефективних інститутів регулювання.

Існують критичні зауваження на адресу теорії суспільного інтересу. Вони полягають у наступному. Теорія суспільного інтересу не пояснює, як відбувається формування суспільних переваг і як ці переваги трансформуються у суспільні блага шляхом максимізації регуляторних заходів. Теорія суспільного інтересу використовує нормативний аналіз для створення позитивної теорії, стверджуючи, що регулювання забезпечується у відповідь на суспільний попит з метою виправлення провалів ринку. Теорія обмежується припущенням про те, що регулювання здійснюється з метою виправлення провалів ринку, але не створює гіпотезу, що піддається перевірці. Розуміння того, коли повинне здійснюватися регулювання, досягається в рамках нормативного аналізу, але відсутні пояснення до чого призводить регулювання. Точні припущення про те, як закон (або інший нормативний акт) буде працювати неможливо зробити, якщо нормативний акт змінює поведінку суб'єктів. Особливо якщо зміни, що спричинили нормативні акти або закони, будуть очікувані раціональними суб'єктами ринку, вважають Ф. Кідланд та Е. Пресскотт. Оптимальні законодавчі акти стануть суперечливими, з одного боку, переваги єдиних встановлених правил, а не повна необмежена свобода дій регуляторів є зрозумілими, а, з іншого боку, при цьому не враховується неоднорідність галузей, регіонів або фірм. Дж. Стігліц та Д. Саппінгтон дотримуються думки, що зазвичай, інформація для прийняття оптимальних рішень регуляторами та процес просування нормативних актів, не є ідеальними і, як результат, приймаються неефективні акти, які потім спонукують фірми і споживачів поводитися неефективно [6, с. 19].

Теорія другого кращого, показує, що часткове прагнення ефективного розподілу в окремій галузі або окремому секторі не робить економіку в цілому більш ефективною, якщо недоліки зберігаються в інших секторах.

Емпіричні дослідження також спростовують деякі положення теорії суспільного інтересу. Початком даної критики є стаття Дж. Стіглера і К. Фрідленда про ефект регулювання ціни у виробництві електрики [7]. У цій роботі автори показали, що регулювання не зменшило ціни, вплив на прибуток був незначний і цінова дискримінація не була значно зменшена. Ця робота заклала фундамент нового погляду на процес регулювання (з цієї роботи бере початок другий етап розвитку теорії регулювання).

У подальшому дослідження у цьому напрямку показали, що більшість споживачів, і навіть деякі

виробники, одержали переваги від меншого втручання держави. Так, дерегулювання у США підвищило добробут суспільства на 7-9 відсотків від ВВП, підвищився також рівень зайнятості. Соціальне регулювання у більшості випадків зберігало баланс граничних витрат регулювання та граничних переваг від регулювання, хоча існують дослідження які містять докази того, що зростання продуктивності сповільнилося упродовж 70-х рр. XX ст. у США, у результаті підвищення вартості соціального регулювання. Одночасно інші фахівці звертають увагу та те, що буває складно, якщо взагалі можливо, підрахувати переваги економічного та соціального регулювання [6, с. 20].

Від впливом критичних зауважень, теорію суспільних інтересів було переформульовано. У сучасному трактуванні вона стверджує, що регуляторні органи створюються на благо суспільства, але вони не завжди можуть досягти поставлених перед ними цілей через погане керування.

Але й у модифікованому вигляді теорія не завжди адекватно пояснює реальний перебіг процесів. По-перше, вона не враховує приклади, у яких регулювання, небажане для суспільства в цілому, а вигідно окремим групам, що мають вплив на політичний процес. По-друге, теорія, як і раніше, не знаходить достатнього практичного підтвердження. По-третє, вона не містить механізму, за допомогою якого суспільна думка враховується у розробленні та прийнятті законодавчих актів.

Незважаючи на критику, теорія суспільного інтересу на сьогоднішній день не втратила свого значення, вона робить свій внесок в обґрунтування регуляторної політики держави.

Як вже зазначалося, другий етап теорії регулювання був започаткований статтею Дж. Стіглера і К. Фрідленда «Що можуть регулювати регулятори». На другому етапі поширення набула теорія приватного інтересу, передумови якої наступні: регулятори не мають достатньої інформації щодо витрат, попиту на продукцію, якості та інших аспектів поведінки фірми. Економічні суб'єкти намагаються досягти власних цілей (інтересів), які не обов'язково враховують суспільні інтереси. Модифікацією теорії приватного інтересу є теорія захоплення (capture theory), яка припускає, що інституції, створені для регулювання, «захоплені» виробниками. Ця теорія на перше місце ставить інтереси промисловості, а не суспільний добробут. Аналогічні теорії, вважають, що регуляторні органи служать інтересам промисловості, діяльність якої вони регулюють, були висунуті в рамках політології. Однак теорії регулювання, запропоновані політологами, підкреслюють ідеологічну мотивацію регулювання, його політичні та адміністративні аспекти. Результати емпіричних досліджень, що спростовували теорію суспільного інтересу, виявили наступну закономірність: регулювання захищає інтереси виробника і збільшує прибутки промисловості. На відміну від теорії суспільних інтересів, теорія захоплення стверджує, що із часом регуляторний орган переходить під контроль промисловості. Моделі, засновані на теорії захоплення, визнають конкурентний попит з боку економічних суб'єктів на регуляторну політику та регуляторні органи.

Узагальнив основні висновки теорії захоплення В. Джордан, який помітив, що розрахунки Дж. Стіглера та К. Фрідленда у галузі електроенергетики не розповсюджувалися на всі форми регулювання [8]. Однак у низці випадків регулювання, існували загальні риси: регулювання здійснювалося по відно-

шенню до галузей промисловості у якій відсутня чиста монополія (наприклад, наземного та повітряного транспорту); у всіх випадках регулювання призводило до підвищення цін і скорочення кількості конкурентів. Навпроти, у випадку природних монополій, де, теорія суспільного інтересу стверджує, що регуляторна політика зменшує силу монопольної влади, втручання держави не призводило до зменшення цін. Таким чином, В. Джордан зробив висновок, який фактично формулює положення теорії захоплення: регулювання служить інтересам виробника або шляхом створення картелів у випадках, де їхнє існування не було визначено, або неефективними спробами обмежити діяльність монополій. Теорія захоплення була добре розвинута у політології і раніше, але новим було її застосування, що засноване на накопичених даних емпіричних спостережень у сфері економіки.

Недоліками теорії захоплення є по-перше, відсутність теоретичного обґрунтування того, як саме регулювання підпадає під контроль промисловості, а не інших зацікавлених груп (профспілок або споживачів). По-друге, існують факти, що регуляторна політика не підтримувалася підприємствами та призводила до зниження їхніх прибутків. По-третє, теорія не пояснює, чому багато галузей промисловості, що потрапили під дію регуляторної політики, у подальшому були дерегульовані.

Підводячи підсумок, можна зазначити, що регулювання не завжди пов'язане із провалами ринку (що суперечить теорії суспільного інтересу) і не захищає винятково інтереси виробників (що суперечить теорії захоплення). Залежно від конкретного випадку, у результаті регулювання може змінюватися добробут окремих зацікавлених груп. Для пояснення цього феномена необхідна інша теорія, яка повинна пояснювати, чому спостерігається як регулювання, так і дерегулювання певних галузей. Теорія також повинна відображати співвідношення між використанням інструментів економічного, соціального, інформаційного регулювання. Цією теорією стала теорія економічного регулювання (theory of economic regulation), яка ознаменувала третій етап у розвитку теорії регулювання. Основи економічної теорії регулювання були закладені також у статті Дж. Стіглера у 1971 р. [9]. Подальший розвиток економічна теорія регулювання отримала в роботах С. Пелтцмана та деяких інших економістів [10].

Основним елементом цієї теорії є інтеграція аналізу політичного поведінки з економічним аналізом. Політики, як і всі інші учасники економічного процесу, діють виходячи із максимізації корисності, відповідно, зацікавлені групи можуть впливати на результати процесу регулювання, забезпечуючи фінансову або іншу підтримку політикам.

Основні постулати економічної теорії регулювання такі:

- процес розроблення та реалізації регуляторної політики – це боротьба між зацікавленими групами за одержання вигідного регулювання. Всі учасники процесу є раціональними економічними суб'єктами, які максимізують власні цільові функції. Регуляторна політика формується відповідно до законів попиту та пропозиції;

- невеликі та краще організовані групи будуть отримувати від регулювання більші переваги, ніж великі групи з нечіткими інтересами, тому у більш вигідному становищі перебувають виробники;

- привабливими для регулювання є виробництва, структура яких близька до конкурентної або монопо-

лістичної, тому що, згідно з теорією картелів, ринкова влада у свою чергу здатна впливати на визначення виду кривих попиту та пропозиції регулювання;

- оскільки стратегічною функцією регулювання є перерозподіл добробуту в суспільстві, процес регулювання чутливий до чистих втрат. Політичні рішення, що призводять до зниження суспільного добробуту, прийматися не будуть, оскільки вони знижують загальну вигоду від регулювання. У зв'язку з цим регулювання більш імовірно при наявності провалів ринку.

Економічна теорія регулювання виділяє чотири напрямки державної політики, у яких можуть бути зацікавлені окремі групи: грошові субсидії, контроль над появою нових конкурентів, регулювання діяльності виробників благ – субститутів або комплементарних благ, фіксування ціни. Основний висновок економічної теорії Дж. Стіглера полягає в тому, що процес регулювання відображає попит на регулювання з боку зацікавлених груп, що беруть участь у політичному процесі, а політичні рішення – це рівновага, яка досягнута у процесі взаємодії між групами.

Існують такі критичні зауваження до цієї теорії: теорія не дає можливості прогнозувати, який розмір групи є оптимальним для одержання вигід від регулювання, не враховує можливості громадськості впливати на здатність зацікавлених груп маніпулювати політичним процесом, теорія вважає політиків пасивними учасниками процесу, хоча вони активно шукають виборців і засоби на передвиборні кампанії. Проти теорії Дж. Стіглера свідчать деякі емпіричні спостереження. У випадках регулювання охорони здоров'я, безпеки, охорони навколишнього середовища, а також захисту споживачів, добре організовані виробники не змогли вчинити опір прийняттю несприятливих для них рішень. Тут як компроміс виступає бачення теорії Г. Бекером, що враховує елементи теорії суспільного інтересу.

Економічна теорія регулювання, запропонована Дж. Стіглером і його послідовниками, була сприйнята економістами, це був радикальний крок уперед від теорії суспільного інтересу.

Судження про те, що регулювання служить інтересам регульованого виробництва, висловлювали і політологи [2]. Політологічні теорії регулювання передбачають особливе місце для політичних еліт у процесі регулювання. Відповідно до теорії еліт, народні маси апатичні, невірно інформовані про політичний процес, тому суспільна думка формується нечисленими елітами. Рішення про регулювання не мають відношення до попиту, що формується з боку населення або промисловості (за винятком випадків, у яких представники окремих галузей промисловості є представниками правлячої еліти). Політологія не вважає інтереси промисловості монолітними: спостерігається протистояння інтересів великих і дрібних представників однієї сфери виробництва.

Деякі дослідники вважають, що всі підходи, запропоновані у рамках економічної науки та політології, являють собою вузький погляд на проблему регулювання, та пропонують синтезовані теорії регулювання, що сполучають емпіричні розрахунки та спостереження економічної та політичної науки. Прикладом такої синтезованої теорії є концепція К. Мейера. К. Мейер критикує політологічні теорії за складність, що обмежує можливості емпіричної перевірки та пропонує більш просту модель, що сполучає методи економічного аналізу та політології. К. Мейер вважає, що групи споживачів є прихильниками більше твердого регулювання та надають перевагу регулюванню, що обмежує діяльність виробників. Регуляторні ор-

гани надають перевагу рішенням, що узгоджуються з їхніми політичними цілями. Оскільки регуляторні структури схильні ототожнювати свої цілі із цілями своєї інституції, бюрократичні учасники в цілому будуть прихильниками регулювання [11].

Можливість виробників впливати на регулювання також залежить від їхніх наявних ресурсів (наприклад, розміру підприємства або рівня добробуту). Питання спрямованості впливу виробників на регулювання є дискусійним. Але вважаємо, що реальним є припущення про те, що виробники будуть домагатися сприятливого регулювання і навпаки, уникаючи такого, що обмежує їх дії.

Висновки з проведеного дослідження. В економічній науці існує нормативний і позитивний підхід до вивчення явищ та процесів, не є виключенням і регуляторна політика. Можливість проведення нормативного аналізу в значній мірі забезпечується описаними вище теоріями регулювання. Варто нагадати, що у переважній більшості досліджень, присвячених регулюванню, об'єктом є промисловість, аграрна сфера при цьому залишається поза увагою фахівців.

Але, на наш погляд, знання загальної теорії регулювання та врахування особливостей й мети регулювання в аграрній сфері, дозволять визначити, яким чином теорії регулювання можуть використовуватися та пояснювати проведення регуляторної політики в аграрній сфері.

З погляду теорії суспільного інтересу регулювання аграрної сфери пояснюється неефективністю, що виникає у зв'язку із провалами ринку – асиметричною інформацією, ринковою нестійкістю. У рамках теорії суспільного інтересу можна обґрунтувати використання інструментів, що відповідають цілям регулювання: підтримці платоспроможності та забезпеченню справедливості.

Регулювання ціноутворення на продукцію аграрної сфери також можна пояснити теорією суспільного інтересу у зв'язку із проблемами вартості інформації та платоспроможності. Коливання ринкової кон'юнктури можуть викликати хвилю конкуренції, у ході якої виробники будуть змушені призначати ціни нижче витрат для утримання положення на ринку. Таким чином, регулювання повинне встановлювати мінімальний рівень цін для запобігання масових банкрутств. Обмеження цін (встановлення верхньої межі) пояснюється можливістю отримання надприбутків, у цьому випадку ціль регулювання – захист споживачів від такої ринкової поведінки виробників.

Теорія захоплення може бути застосовна до аналізу регуляторної політики в аграрній сфері, коли на регулювання надмірно впливають інтереси окремих груп. У таких випадках основними цілями регулювання, залежно від характеру впливу, може бути підтримка національних виробників (домінування груп виробників), забезпечення справедливості і доступності продукту (домінування груп споживачів) тощо.

Відмінність економічної теорії регулювання полягає у тому, що вирішальний вплив на формування політики регулювання робить можливість зацікавленої групи забезпечувати підтримку регулюючим структурам для отримання бюджетних коштів або більшої незалежності. Метою політики регулювання буде максимізація політичної підтримки, а не забезпечення економічної ефективності. Подальший розвиток теорії припускає, що представники уряду можуть отримувати політичну вигоду від зниження цін нижче конкурентного рівня, або пом'якшення вимог щодо якості продукції, оскільки споживачі й виборці недооцінюють довгострокові наслідки такої політики.

З метою більш глибокого розуміння регуляторної політики доцільним є сполучення нормативного та позитивного методів дослідження. Для проведення позитивного аналізу необхідно мати апарат, що дозволяє прогнозувати наслідки прийняття політичних рішень економіці. При дослідженні наслідків застосування регуляторної політики, як правило, використовується оцінка того, що відбулося за відсутності регулювання. При цьому найпоширенішими є метод тимчасових рядів, заснований на порівнянні функціонування досліджуваної галузі в періоди регулювання і вільного існування; мікринковий підхід, заснований на порівнянні регульованого ринку з ринком, що має аналогічну структуру попиту та пропозиції, але при цьому не є регульованим; метод теоретичного моделювання, який використовуються, якщо перші два методи неможливо застосувати. Таким, на наш погляд, є подальший напрям досліджень регуляторної політики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Малышев Н. Эволюция регуляторной политики в странах – членах ОЭСР [Электронный ресурс] / Малышев Н. – Режим доступа : www.oecd.org/gov/regulatory-policy/42051724.
2. Меркурьева И.С. Теории государственного регулирования и возможности их применения в регулировании страховой деятельности / И.С. Меркурьева // Страховое дело. – 2002. – № 10. – С. 26-31.
3. Regulation and Economics / Ed. by Joskow P.L. An Elgar Reference Collection. – Cheltenham, UK : Northampton, USA, 2000. – 412 p.
4. Пигу А. Экономическая теория благосостояния: пер с англ. / Пигу А. – М. : Прогресс, 1985. – Т. 1. – 512 с.
5. Whynes, David L. and Bowles, Roger A. (1981), *The Economic Theory of the State*, Oxford, Martin Robertson.
6. Review of economic theories of regulation Johan den Hertog Tjalling C. Koopmans Research Institute Utrecht School of Economics Utrecht University Netherlands Dec 2010.
7. George J. Stigler; Claire Friedland What Can Regulators Regulate? The Case of Electricity *Journal of Law and Economics*, Vol. 5. (Oct., 1962), pp. 1-16.
8. Jordan W.A. Producer Protection, Prior Market Structure and the Effects of Government Regulation / William A. Jordan // *Journal of Law and Economics*. – 1972. – 15 April. – P. 151–176.
9. Stigler G. *The Theory of Economic Regulation* / George J. Stigler // *Bell Journal of Economics and Management Science*. – 1971. – Vol. 2 (Spring). – P. 3-21.
10. Peltzman S. *The Economic Theory of Regulation after a Decade of Deregulation*. – *Brookings Papers : Microeconomics*, 1989.
11. Meier K.J. *The Political Economy of Regulation: The Case of Insurance*. – State University of New York Press, 1998. – 281 p.